

การเมืองภาคประชาชนกับค่านิยมประชาธิปไตยในสังคมไทย Public Politics and Democratic Values in Thai Society.

คงฤทธิ แข็งแรง¹, สุเนตร ธนศิลป์พิชิต², และชุกเกียรติ ผลาผล³

Khongrit Khangrang¹, Sunait Tanasinlapapichit², and Chukiat Phalapol³

¹อาจารย์พิเศษ คณะสังคมศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

²อาจารย์ คณะสังคมศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

³อาจารย์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

¹Specialized Teacher from the Faculty of Social Sciences Chaiyaphum Buddhist College
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

²Lecturer from the Faculty of Social Sciences Chaiyaphum Buddhist College Mahachulalongkornrajavidyalaya University

³Lecturer from the Faculty of Social Sciences Chaiyaphum Rajabhat University

Corresponding Author E-mail: khongrit.dr@gmail.com

Received: 8 February 2021

Revised: 21 February 2021

Accepted: 26 February 2021

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ ต้องการอธิบายถึงการเมืองภาคประชาชนกับค่านิยมประชาธิปไตยในสังคมไทย และรูปแบบการปกครอง ในระบอบประชาธิปไตยของไทย ยุคหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เป็นการปกครองรูปแบบ ประชาธิปไตย เมื่อปี พ.ศ. 2475 โดยคณะราษฎร แต่เนื่องจากภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองยังเกิดปัญหาทางการเมืองเป็น ระยะ โดยเฉพาะการเกิดรัฐประหาร รวมถึงการชุมนุมทางการเมือง มีการประท้วงจากนิสิต นักศึกษาและประชาชน จนเป็น เหตุการณ์ที่เป็นที่จดจำของประชาชน อาทิเช่น เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 หรือวันมหาวิปโยค เป็นเหตุการณ์การปราบปราม ผู้ประท้วงบริเวณพระบรมมหาราชวังและถนนราชดำเนินอย่างรุนแรง มีผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ ในปี 2535 ยังเกิดเหตุการณ์ที่เรียกว่า “พฤษภาทมิฬ” ก็เป็นหนึ่งเหตุการณ์ที่ประชาชน มีการชุมนุมประท้วงรัฐบาล โดยเหตุการณ์ทาง การเมืองที่เกิดหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ย่อมแสดงให้เห็นว่า การปกครองในรูปแบบประชาธิปไตยนั้น เป็นการเมืองภาค ประชาชนที่แสดงให้เห็นว่า มีการเกิดขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองของประชาชนอยู่เป็นระยะ ทั้งนี้ ก่อให้เกิดผลกระทบทั้ง ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ทำให้ประเทศไทยยังไม่เกิดความเสถียรภาพทางการเมืองเท่าใดนัก อำนาจการปกครองยังไม่ได้เป็นของ ประชาชนโดยแท้จริง เนื่องจากหลังจากการเลือกตั้ง ยังมีการเกิดรัฐประหารมีการยึดอำนาจจากรัฐบาลในหลายยุคหลายสมัย ดังนั้น ผู้เขียนจึงต้องการสะท้อนให้เห็นคุณค่าประชาธิปไตยในฐานะที่ประเทศไทยมีรูปแบบการปกครองประชาธิปไตย ซึ่งอำนาจ อธิปไตยเป็นของประชาชน ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกทางการเมือง รวมทั้งการมีส่วนร่วมทางการเมืองในลักษณะ ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองของประชาชน หรือการเมืองภาคประชาชนอันจะนำไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยที่เข้มแข็งต่อไป

คำสำคัญ: การเมืองภาคประชาชน, ค่านิยมประชาธิปไตย, ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมือง

Abstract

This academic article Want to describe Public politics and democratic values in Thai society and the form of government in Thai democracy After the change of rule from the absolute monarchy It was a democratic form of government in 1932 by the People's Party, but after the change of rule there were still political problems for a period of time. Especially the coup d'etat Including political gatherings There was a protest from the students. Students and people Until it is an event that is remembered by the people, such as the events of

October 14, 1973 or the great tragic day It was a severe suppression of the protesters around the Grand Palace and Ratchadamnoen Avenue. Many people died. In addition, in 1992 an incident called "Black May" was one of the public events. There were protests in the government. By political events after the change of government Would show that That democratic form of government It's the people politics That showed There is a period of political movement among the people. This caused economic and social impacts that Thailand has not yet had much political stability. The power of government does not actually belong to the people. Because after the election There were coups and the seizure of power from the government for many eras. Therefore, the author wants to reflect the values of democracy. As Thailand has a form of democracy In which sovereignty belongs to the people People have the right to freedom. In political expression Including political participation In the nature of the political movement of the people or the politics of the people Which will lead to a strong democracy in the future

Keywords: People's Politics, Democratic Values, Political Movements

บทนำ

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 คณะราษฎร ซึ่งได้แก่ทหาร พลเรือน ไม่ได้เปิดโอกาสให้ประชาชน และกลุ่มการเมืองอื่น ๆ เข้ามามีบทบาทหรือมีส่วนร่วมทางการเมือง ทำให้การเมืองในระยะแรก ๆ เป็นเรื่องของคนกลุ่มน้อย หรือเรื่องของคนชั้นนำ ประชาชนไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง สถานการณ์ทางการเมืองในขณะนั้นเกิดการปฏิวัติรัฐประหารบ่อยครั้ง และยังไม่เป็นประชาธิปไตย หากแต่เป็นการปกครองของบุคคลกลุ่มหนึ่ง ต่อมา วันที่ 14 ตุลาคม 2516 เกิดการต่อสู้เรียกร้องของประชาชน มีกลุ่มนิสิตนักศึกษาเป็นผู้นำการสร้างสรรค์การชุมนุมต่อต้าน ส่งผลให้ขบวนการ นิสิตนักศึกษา มีบทบาททางการเมืองอย่างเห็นได้ชัด อาจกล่าวได้ว่าเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เป็นจุดสำคัญหรือเป็นหลักสำคัญ ของการเมืองภาคประชาชน ต่อมาประชาชนในระดับล่างทั้งกรรมกร ชาวนา คนยากจน รวมทั้งชนชั้นกลางมีการลุกขึ้นต่อสู้เพื่อเรียกร้อง สิทธิ เสรีภาพตามระบอบประชาธิปไตย หลายเหตุการณ์ในระยะต่อมาได้มีความพยายามที่จะล้มล้างระบอบประชาธิปไตย ทำให้เกิดการปฏิวัติสังคมนิยมการปราบปรามนิสิตนักศึกษาอย่างรุนแรง ทำให้กลุ่มนิสิตนักศึกษาหันไปเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย แต่ก็ยังมีการเคลื่อนไหวทางการเมืองมาอย่างต่อเนื่อง (ลิขิต ธีรเวคิน, 2554, น.216) ซึ่งประชาธิปไตยในประเทศไทย นับได้ว่ายังไม่เป็นประชาธิปไตยอย่างสมบูรณ์และนอกจากนั้นการเมืองไทยยังไม่มีคุณภาพทางการเมืองเท่าใดนัก การเมืองภาคประชาชนเป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดอุดมการณ์การปกครองแบบประชาธิปไตย การอธิบายบนแนวทางนี้พยายามที่จะชี้และอธิบายให้เห็นในเชิงยุทธวิธีว่า ประชาชนสามารถที่จะใช้สิทธิเสรีภาพได้ในทางตรง หรือที่เรียกว่าประชาธิปไตยทางตรง (Direct Democracy) เช่น การที่ประชาชนใช้สิทธิในการเสนอกฎหมาย หรือการใช้สิทธิในการถอดถอนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาท้องถิ่น หรือผู้บริหารระดับสูง ก็ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการเมืองภาคประชาชนที่เข้าไปเคลื่อนไหวในโครงสร้างทางการเมือง ในภาคที่เป็นทางการทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น ก็ยังเป็นอุปสรรค ทั้งนี้ เนื่องจากถึงที่สุดแล้ว กระบวนการในการตัดสินใจขั้นสุดท้ายก็ยังอยู่ที่การเมืองในระบบ ซึ่งก็คือพรรคการเมืองและนักการเมือง ในทางยุทธศาสตร์การเข้าไปเสริมสร้างให้ประชาชนทั้งในฐานะที่เป็นปัจเจก และในฐานะกลุ่มต่าง ๆ เข้ามามีบทบาททั้งทางตรงและทางอ้อมหรือที่เรียกกันว่า การเพิ่มบทบาททางการเมืองให้กับประชาชนมากกว่าการทำหน้าที่ในการเลือกตั้ง ก็น่าจะช่วยทำให้เกิดการปฏิรูปทางการเมืองได้ (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, 2537, น.42) อย่างไรก็ตาม หลังจากมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบบการปกครองประชาธิปไตย ปัญหาทางการเมืองไทยในรูปแบบต่าง ๆ ยังพบปัญหาอยู่เป็นระยะ ๆ อาทิเช่น การชุมนุมประท้วง ความรุนแรงทางการเมือง การก่อรัฐประหาร

อันเป็นผลพวงมาจากความเข้าใจในหลักประชาธิปไตยที่คลาดเคลื่อนหรือไม่เกิดความถ่องแท้ในหลักของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

ดังนั้น ผู้เขียนจึงมีความสนใจ การเมืองภาคประชาชน ซึ่งเกิดจากการก่อตัวของค่านิยมประชาธิปไตยหรือตามระบอบการปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทยนับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบการปกครองประชาธิปไตย ซึ่งบทความชิ้นนี้ได้แสดงให้เห็นถึง หลักประชาธิปไตย ค่านิยมประชาธิปไตย ซึ่งอาจนำไปสู่ความขัดแย้งทางการเมือง รวมทั้งการเมืองภาคประชาชน อันเป็นการแสดงออกทางการเมืองตามหลักประชาธิปไตยของไทย

บทวิเคราะห์

1. แนวคิดประชาธิปไตยและค่านิยมประชาธิปไตย

1.1 ความหมายประชาธิปไตย ได้มีนักวิชาการได้ให้คำนิยามของประชาธิปไตยไว้ ดังนี้

วิทยา เชียงกุล (2550; อ้างถึงในวงธรรม สรณะ และคณะ, 2554, น.6) ได้อธิบายความหมายของประชาธิปไตยในแง่ของการเมืองและการปกครองว่า ประชาธิปไตยคือระบอบการปกครองตนเองของประชาชน โดยผ่านการเลือกสมาชิกสภา ผู้แทนไปบริหารและดูแลกฎหมาย เพื่อผลประโยชน์ของประชาชนส่วนใหญ่และโดยการตรวจสอบควบคุมดูแลของประชาชนโดยตรงหรือการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขัน เช่น การยื่นเสนอหรือแก้ไขกฎหมาย การยื่นถอดถอนนักการเมืองที่ประพฤติมิชอบ การแสดงความคิดเห็นในการทำประชาพิจารณ์ การออกเสียงในการทำประชามติ เป็นต้น

วงธรรม สรณะ และคณะ. (2554, น.6) ประชาธิปไตย จึงหมายถึง การปกครองที่ถือว่าประชาชนมีอำนาจสูงสุด ซึ่งเป็นการปกครองของประเทศ โดยประชาชนและเพื่อประชาชน สิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบต่อบ้านเมืองเท่าเทียมกัน ทั้งในด้านการปกครองและการดำเนินชีวิตของตนเอง ซึ่งสามารถอธิบายได้สองความหมาย คือ 1) ประชาธิปไตยในด้านการปกครอง หมายถึง ระบอบการปกครองที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีสิทธิที่จะปกครองตนเอง หรือเลือกผู้แทนเข้าไปทำหน้าที่ปกครองประเทศแทนตน และ 2) ประชาธิปไตยในด้านการดำเนินชีวิต หมายถึง การดำเนินชีวิตของประชาชนตามวิถีของประชาธิปไตย เช่น การเคารพสิทธิเสรีภาพของกันและกันการยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น และการใช้เหตุผลพิจารณาปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม และใช้เสียงข้างมากในการแก้ไขปัญหา

สรุปได้ว่า ประชาธิปไตย เป็นระบอบการปกครอง โดยมีการเลือกตั้งตัวแทนจากประชาชนเข้าไปบริหารและปกครองประเทศเพื่อกำหนดนโยบายในการพัฒนาประเทศ

1.2 ความหมายค่านิยมประชาธิปไตย ได้มีนักวิชาการได้ให้คำนิยามของค่านิยมประชาธิปไตยไว้ ดังนี้

วงธรรม สรณะ (2554, น. 29-30) ได้สรุปว่า ค่านิยมประชาธิปไตยมีความหมายครอบคลุม ดังนี้

1) ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิ เนื่องด้วยมนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่มีความแตกต่างกันทางด้านเชื้อชาติ สถานะทางเศรษฐกิจ สังคม ร่างกาย ความรู้ ทุกคนมีสิทธิในการดำเนินชีวิตที่เท่าเทียมกันไม่ก่อความเสียหายต่อสังคมและไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น เมื่อคนอยู่ร่วมกันในสังคมย่อมได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย

2) หน้าที่และสำนึกความรับผิดชอบ หน้าที่ของมนุษย์แต่ละคน จะต้องทำหน้าที่และบทบาทด้วยความรับผิดชอบในพฤติกรรมที่ตนกระทำ ทั้งรับผิดชอบต่อสังคมและการกระทำของตนเอง

3) เสรีภาพ เป็นเรื่องของโอกาสที่มนุษย์เลือกที่จะกระทำหรือไม่กระทำตามความปรารถนาของตน โดยปราศจากข้อบังคับหรือข้อจำกัด เพื่อที่มนุษย์จะสามารถปฏิบัติตนให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่นและต่อสังคมส่วนรวม

4) ความเสมอภาค ในระบอบประชาธิปไตย คือการที่ประชาชนทุกคนมีความเท่าเทียมกัน มีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และเกิดความยุติธรรมในสังคมความเสมอภาคนั้นอาจแบ่งเป็นความเสมอภาคทางการเมือง กฎหมาย โอกาส สังคม และเศรษฐกิจ

5) หลักกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ การที่คนมาอยู่รวมกันอาจนำไปสู่ความขัดแย้ง เพราะผลประโยชน์ต่างกัน จำเป็นต้องมีกฎระเบียบที่สร้างขึ้นเพื่อควบคุมไม่ให้เกิดความขัดแย้งหรือเมื่อมีความขัดแย้งเกิดขึ้น

6) ความมีเหตุผลเมื่อมีเหตุการณ์หรือปัญหาที่เกิดขึ้นและต้องการตัดสินใจ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการตัดสินใจต้องใช้เหตุผลประกอบข้อเท็จจริงในการตัดสินใจ โดยเฉพาะเรื่องส่วนรวม โดยใช้เสียงข้างมากตามหลักประชาธิปไตย คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก ยึดเหตุผลไม่ใช่อารมณ์โดยที่ไม่มีข้อมูลและเหตุผลที่น่าเชื่อถือ

7) ความยุติธรรม ต้องอยู่บนพื้นฐานของความยุติธรรมและการเคารพศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ไม่เลือกปฏิบัติ

8) ไมตรีสัมพันธ์ คือต้องส่งเสริมให้ประชาชนเกิดความรัก ความสามัคคี และตระหนักว่าความสามัคคีเป็นสิ่งสำคัญสำหรับสังคมที่ต้องการความสงบสุข

9) การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ตรวจสอบและร่วมกิจกรรมทางการเมือง การรวมกลุ่มการปกครอง รักษาผลประโยชน์ของส่วนรวม ทุกคนร่วมต้องร่วมมือกันและไม่นิ่งดูตาย

ราชบัณฑิตยสถาน (2556, น.253) ได้ให้ความหมายว่า ค่านิยม หมายถึง สิ่งที่บุคคลหรือสังคมถือเป็นเครื่องช่วยตัดสินใจ และกำหนดการกระทำของตนเอง

ราชบัณฑิตยสถาน (2556, น. 990) ได้ให้ความหมายของ คำว่า ประชาธิปไตย ว่าหมายถึงระบอบการปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่ การถือเสียงข้างมากเป็นใหญ่

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร (2558, น.5-7) ได้สรุปว่า วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ซึ่งก็คือค่านิยมประชาธิปไตย คือ การที่บุคคลมีจิตสำนึก ความเห็นประชาธิปไตย ยึดมั่นในความเสมอภาค และเสรีภาพของบุคคล เคารพสิทธิผู้อื่นในการกระทำต่าง ๆ ยอมรับในความแตกต่าง มีการแก้ปัญหาโดยใช้เสียงข้างมากเน้นผลประโยชน์ส่วนรวม ปฏิบัติตามหลักนิติธรรม ยึดถือระเบียบวิธีการตามกฎหมาย มีการใช้อำนาจหน้าที่และการปฏิบัติงานอย่างเปิดเผย ตรวจสอบได้ และในส่วนของกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยเกิดได้ 2 ลักษณะคือประชาธิปไตยอย่างค่อยเป็นค่อยไป ผ่านกระบวนการศึกษา และการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างระยะยาว เพื่อให้บุคคลนำประชาธิปไตยมาใช้ในการทำงาน และชีวิตประจำวันได้

ไพศาล บรรจสุวรรณ์ (2559, น.5-38) ได้กล่าวถึง ค่านิยมประชาธิปไตยว่า เป็นการบริหารที่รวมเอาคุณค่าทางการบริหารในบริบทของการทำให้เป็นประชาธิปไตย ได้แก่ สิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค และความสามารถตรวจสอบได้ เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมีกระบวนการตัดสินใจที่เปิดเผย และที่สำคัญต้องมีการสร้างความสามารถในการตรวจสอบได้ในระบบการศึกษาให้เป็นไปตามแนวคิดการบริหารปกครองแบบประชาธิปไตย เพื่อเป็นการร่วมมือกันพัฒนาคุณภาพการศึกษา

สุดาวลัย ศรีเพชร (2562, น.37) หลักค่านิยมประชาธิปไตย หมายถึง การบริหารที่รวมเอาคุณค่า การบริหารในบริบทที่ทำให้เป็นประชาธิปไตย เช่น สิทธิ เสรีภาพ โดยที่ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น เน้นความรับผิดชอบต่อส่วนรวม รู้จักหน้าที่ของตนและใช้อำนาจหน้าที่ปฏิบัติงานอย่างเปิดเผยตรวจสอบได้ ยึดถือปฏิบัติตามหลักนิติธรรม และตามระเบียบวิธีการตามกฎหมายมีความเสมอภาค และความยุติธรรมในสังคม เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ใจกว้างยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างของผู้อื่น โดยการปลูกฝังผ่านระบบการจัดการศึกษาที่ต้องอาศัยผู้บริหาร ครู หลักสูตรและกิจกรรมต่าง ๆ

สรุปได้ว่า ค่านิยมประชาธิปไตย เป็นการรวมคุณค่าทางการบริหารในบริบทที่ทำให้เป็นประชาธิปไตย ได้แก่ สิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค ความยุติธรรมในสังคม ยอมรับความคิดเห็นและความแตกต่างของผู้อื่น เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ

นอกจากนั้น ลิขิต ธีรเวคิน (2555; อ้างถึงในอิทธิพนธ์ สินทร์โก, 2555, น.30-33) ระบบการเมือง (Political System) ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ

1) ชุมชนการเมือง (Political Community) นั้นขึ้นอยู่กับสมัยในอดีตก็ได้แก่ จักรวรรดิราชอาณาจักร แคว้น มาในปัจจุบันหน่วยพื้นฐานคือ ชาติ (Nation State) ชุมชนการเมืองเกิดขึ้นเนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคมและมีความต้องการที่จะอยู่กันเป็นกลุ่ม ซึ่งจำเป็นต้องมีการจัดระเบียบการเมือง โดยมีกฎกติกา มีกฎหมายควบคุมให้มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันได้โดยสันติ ซึ่งนำไปสู่การกำเนิดของรัฐ โดยรัฐแต่ละรัฐย่อมมีระบบการเมืองที่ต่างกันและมีวิธีการจัดการกับชุมชนการเมืองที่ต่างกัน แต่ชุมชนการเมืองก็มักจะเป็นหน่วยการเมืองการปกครองบริหารที่ประกอบด้วยต่างเชื้อชาติ ต่างศาสนา ดังนั้น จึงเป็นการยากที่จะหลีกเลี่ยงความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนการเมือง ชุมชนการเมืองอาจประกอบด้วยประชากรที่แตกต่างกัน คือ (1) เชื้อชาติ (2) เผ่าพันธุ์ (3) ศาสนา (4) ภาษา (5) วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียม และ (6) ลักษณะพิเศษของภูมิภาค เมื่อมีความขัดแย้งเกิดขึ้นเนื่องจากระเบียบการเมืองนั้นไม่สามารถที่จะตอบสนองต่อความต้องการที่ขัดแย้งของกลุ่มคนต่าง ๆ ที่อยู่ร่วมกันในชุมชนการเมือง ก็จะมีมาตรการของการแก้ไขความขัดแย้ง ดังต่อไปนี้

1.1) การผสมกลมกลืน (Assimilation) คือ การที่ชุมชนกลุ่มใหญ่ในชุมชนการเมืองพยายามกลืนกลุ่มน้อยให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนกลุ่มใหญ่ โดยได้รับวัฒนธรรมขนบธรรมเนียม ประเพณีและภาษา การดำรงชีวิต จนทำให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนใหญ่ เช่นนโยบายผสมผสานกลมกลืนให้สังคมไทยที่ทำให้คนเผ่าต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนเชื้อสายจีนให้กลายเป็นคนไทยได้รับวัฒนธรรมไทย

1.2) การบูรณาการ (Integration) คือ การยอมรับความแตกต่างซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของคนที่อยู่ในชุมชนการเมืองเดียวกัน โดยมีเงื่อนไขสำคัญคือ มีความภักดีต่อชุมชนการเมืองเพราะตนเป็นประชาชนของชุมชนการเมืองนั้น แต่ดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ประจำกลุ่มของตัวเอง เช่น คนไทยที่นับถือศาสนาอิสลามในทางภาคใต้ยังคงรักษาอัตลักษณ์ ของตน และส่วนใหญ่ถือว่าตัวเองเป็นประชาชนของชุมชนการเมืองคือประเทศไทย

1.3) การให้เป็นเขตปกครองพิเศษ (Autonomy) โดยปกครองตนเอง แต่ยังอยู่ระบอบการปกครองชุมชนการเมืองนั้นซึ่งเป็นระดับชาติ ตัวอย่างเช่น เขตปกครองพิเศษที่มีอยู่หลายแห่งในประเทศจีนเช่นบางส่วนของมณฑลซินเจียง

1.4) การให้อยู่ในสหพันธรัฐ (Federation) คือ การแบ่งออกเป็นมลรัฐต่าง ๆ โดยแต่ละมลรัฐมีสิทธิในการปกครองตนเองแต่รวมตัวกันอยู่ในชุมชนการเมืองเดียวกัน โดยมีรัฐบาลกลางเป็นผู้ดูแลเกี่ยวกับการป้องกันประเทศ การเงินการค้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งการออกพันธบัตร และการกำหนดนโยบายต่างประเทศ เช่นประเทศสหรัฐอเมริกา มาเลเซีย เป็นต้น

1.5) การเคลื่อนย้ายประชากร (Population Transfer) เช่น การย้ายคนเชื้อสายเวียดนามกลับสู่ประเทศที่เรียกว่า การเคลื่อนย้ายญวนอพยพเพื่อกลับสู่ถิ่นเดิม

1.6) การควบคุมด้วยอำนาจการเมือง (Subjugation) คือ การใช้อำนาจการเมืองให้อยู่ในกรอบเช่น สหภาพแอฟริกาใต้ก่อนที่เนลสัน แมนเดลา ซึ่งเป็นชนพื้นเมืองจะขึ้นมาได้อำนาจการปกครองบริหาร

1.7) การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ (Genocide) เป็นวิธีการที่ไม่ควรจะให้เกิดขึ้น ผิดกฎหมาย ผิดศีลธรรม เช่น กรณีฮิตเลอร์พยายามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวยิว

1.8) การเปิดโอกาสการตัดสินใจ (Self-Determination) มีหลายชุมชนที่ไม่ต้องการอยู่กับชุมชนการเมืองเดิม และได้ลงประชามติเป็นอิสระ หรือไปอยู่กับชุมชนการเมืองอื่นเมื่อเร็ว ๆ นี้มีความพยายามที่จะลงประชามติในควิเบค ประเทศแคนาดา

1.9) การแยกตัวออกจากชุมชนการเมืองเดิม (Secession) คือ การตั้งเป็นรัฐต่างหาก เช่น กรณีบังคลาเทศที่แยกออกมาจากปากีสถาน หรือกรณีติมอร์ตะวันออกที่แยกออกจากประเทศอินโดนีเซีย

สรุปได้ว่า ระบบการเมืองในส่วนของชุมชนการเมือง ซึ่งมีที่มาจากความหลากหลายและมีความแตกต่าง การแก้ปัญหาความขัดแย้ง จึงแบ่งเป็นในลักษณะการผสมกลมกลืน การบูรณาการ การให้เป็นเขตปกครองพิเศษ การให้อยู่ในสหพันธรัฐ การ

เคลื่อนย้ายประชากร การควบคุมด้วยอำนาจการเมือง การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ การเปิดโอกาสการตัดสินใจและการแยกตัวออกจากชุมชนการเมืองเดิม

2) ระบบการปกครอง (Political Regime) ได้แก่ ระบบการเมืองการปกครอง ซึ่งมีหลายระบอบ ตั้งแต่ระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เผด็จการทหาร เผด็จการฟาสซิสต์ ระบบสังคมนิยมหรือคอมมิวนิสต์ และระบบประชาธิปไตย ในกรณีของระบบประชาธิปไตยนั้นมีการปกครองที่เรียกว่า ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งมีฐานรากสำคัญคือสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาค อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน มีกติกาที่กำหนดโดยประเพณีหรือลายลักษณ์อักษรที่เรียกว่ารัฐธรรมนูญ อันเป็นที่ยอมรับและมีการเลือกตั้งตัวแทนของประชาชนเพื่อทำหน้าที่นิติบัญญัติและฝ่ายบริหาร รวมทั้งตุลาการเช่นในกรณีของไทยคือศาลรัฐธรรมนูญความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในส่วนนี้ก็คือ การที่กฎกติกาไม่เป็นที่ยอมรับของคนทั้งหมดมีบางกลุ่มหรือบางส่วนเห็นว่าระบบการเมืองที่เป็นอยู่นั้นเอื้ออำนวยประโยชน์เฉพาะคนกลุ่มเดียวจึงเกิดความขัดแย้งในแง่กฎกติกา ได้แก่ รัฐธรรมนูญ ระบบการเลือกตั้ง ระบบการบริหารและการควบคุมฝ่ายบริหาร การรวมศูนย์อำนาจจนไม่มีการกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นดูแลตนเองการจัดสรรทรัพยากรที่ไม่กระจายไปสู่คนกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมอย่างยุติธรรม ที่สำคัญคือ กระบวนการยุติธรรมที่ไม่ให้ความมั่นใจว่าสองฝ่ายที่เกี่ยวข้องในเรื่องความขัดแย้งจะได้รับความเป็นธรรมตามกระบวนการยุติธรรมและการวินิจฉัยพิพากษาอรรถคดีอย่างเที่ยงธรรม และที่สำคัญที่สุดคือ การปรากฏและคงอยู่ของตัวบทกฎหมายที่ละเมิดต่อหลักการประชาธิปไตย และกระบวนการการปกครองแบบประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการละเมิดหลักนิติธรรมโดยเริ่มตั้งแต่กระบวนการออกกฎหมาย ความขัดแย้งในส่วนนี้มักจะทำการแก้ไขด้วยการแสดงออกทางการเมืองโดยการชุมนุมประท้วงและการเรียกร้อง เช่น การเรียกร้องให้มีการร่างรัฐธรรมนูญและมีการเลือกตั้งในประเทศเมียนมาร์ในขณะนี้ หรือการเรียกร้องให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญและแก้ไขส่วนบทพระองค์ของระบบการเมืองที่มีอยู่ขณะนี้ในประเทศไทยความขัดแย้งที่กล่าวมานี้ถ้าสามารถแก้ไขได้โดยสันติวิธีก็จะสามารถดำรงไว้ซึ่งระบบการเมืองการปกครองดังกล่าวได้ แต่ถ้าไม่สามารถตกลงกันได้จนต้องมีการใช้กำลังเข้ายึดอำนาจที่เรียกว่า รัฐประหาร หรือมีการลุกฮือโดยประชาชนเพื่อจะล้มผู้กุมอำนาจรัฐภายใต้ระบบดังกล่าวก็อาจจะนำไปสู่การเสียชีวิตและเลือดเนื้อ รวมตลอดทั้งสงครามกลางเมือง และถ้าไม่สามารถจะยุติปัญหาได้ก็อาจจะส่งผลกระทบต่อตัวแปรที่หนึ่งอันได้แก่ชุมชนการเมือง ของการแก้ปัญหาของชุมชนการเมือง นั่นคือ การแยกตัวออกเป็นรัฐต่างหากตามที่ได้กล่าวมาเบื้องต้น การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในส่วนนี้สามารถกระทำได้โดยการเจรจาเพื่อหาข้อตกลงร่วมกัน โดยอาจจำเป็นต้องให้ประชาชนตัดสินใจด้วยการลงประชามติ หรือมิฉะนั้นก็ต้องจบลงด้วยการใช้ความรุนแรงเข้าแก้ปัญหาซึ่งจะส่งผลในทางลบอย่างกว้างขวาง แม้จะมีกลุ่มที่ชนะเกิดขึ้นก็ไม่สามารถนำสังคมกลับไปสู่สันติสุขได้อย่างถาวร และระบบการเมืองก็ไม่สามารถจะพัฒนาได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

สรุปได้ว่า ระบบการเมืองในส่วนระบอบการปกครอง มีความแตกต่างกันไปตามระบอบการปกครอง ตั้งแต่ระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เผด็จการทหาร เผด็จการฟาสซิสต์ ระบบสังคมนิยมหรือคอมมิวนิสต์ และระบบประชาธิปไตย ซึ่งปัญหาทางการเมืองของแต่ละระบอบการปกครองก็จะมีแตกต่างกันไป และการแก้ปัญหาทางการเมืองก็จะมีวิธีการแก้ไขปัญหาในรูปแบบต่าง ๆ แตกต่างกันไปเช่นกัน

3) เจ้าหน้าที่ทางการเมือง (Political Authorities) ได้แก่ ผู้ได้อำนาจรัฐซึ่งมีหลายแนวทาง ขึ้นอยู่กับระบบการเมืองนั้น ภายใต้ระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ผู้ได้อำนาจรัฐก็ได้มาจากการสืบเชื้อสาย หรือการได้ชัยชนะฝ่ายซึ่งกุมอำนาจอยู่ในระบบการเมืองที่เป็นเผด็จการทหารหรือสังคมนิยมมักจะได้อำนาจมาจากการใช้กองกำลังจัดตั้งเข้าทำการยึดอำนาจ ในระบบฟาสซิสต์อาจจะได้อำนาจจากการเลือกตั้ง แต่หลังจากนั้นก็จะควบคุมอำนาจทางการเมืองจนกลายเป็นเผด็จการที่มาจาก การเลือกตั้ง เช่น กรณีฮิตเลอร์ ภายใต้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยเจ้าหน้าที่การเมืองหรือรัฐบาลจะได้อำนาจมาจากการคิดที่ว่าไว้ นั่นคือการเลือกตั้ง เมื่อมีการได้อำนาจจากกติกาที่วางไว้ก็มีความชอบธรรมทางการเมือง แต่ความชอบธรรมทางการเมืองยังมีอีกมิติหนึ่งคือ ผลงานเจ้าหน้าที่ทางการเมืองที่บริหารประเทศล้มเหลวไม่สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้

แม้จะมาตามกติกาที่ขาดความชอบธรรมทางการเมือง เนื่องจากขาดประสิทธิภาพประสิทธิผลในการบริหารงานแต่ในกรณีที่ได้ อำนาจมาโดยไม่สอดคล้องกับกติกาอย่างปราศจากข้อสงสัยก็อาจจะชดเชยได้ด้วยผลงาน แต่ถ้ามีปัญหาเรื่องผลงานก็จะทำให้ขาด ความชอบธรรมโดยสิ้นเชิงความขัดแย้งในส่วนนี้แก้ไขได้ด้วยการคืนอำนาจให้กับประชาชนเพื่อให้มีการเลือกตั้งใหม่ จึงอยู่ที่ ประชาชนจะตัดสินใจว่าจะให้อีกกับผู้ที่ได้อำนาจมาแต่ขาดความชอบธรรมนั้นกลับมาสู่ตำแหน่งอำนาจได้หรือไม่ แต่ถ้าไม่ สามารถจะแก้ไขความขัดแย้งในส่วนนี้ก็นำไปสู่การชุมนุมและประท้วงทางการเมือง ทำให้กลุ่มที่อยู่ในอำนาจไม่สามารถบริหาร ประเทศไปได้เพราะสังคมมีลักษณะอนาธิปไตย ระบบการเมืองนั้นก็อาจจะถึงสภาพของความเนิ่นง ส่งผลให้เกิดการขาดความชอบ ธรรมของเจ้าหน้าที่การเมือง รวมตลอดทั้งระบอบการปกครอง และถ้าปัญหาดังกล่าวไม่สามารถจะคลี่คลายได้ก็นำไปสู่ความ ขัดแย้งที่ใช้ความรุนแรงขยายขอบเขตไปอย่างกว้างขวางโอกาสของการกระทบต่อชุมชนการเมืองย่อมสูง ความขัดแย้งในทาง การเมืองซึ่งจะส่งผลโดยตรงต่อระบบการเมือง อันประกอบด้วย 3 ส่วน คือ ชุมชนการเมือง ระบบการปกครอง และเจ้าหน้าที่ การเมือง จึงเป็นประเด็นที่สำคัญยิ่งและมีความจำเป็นที่จะต้องหาทางแก้ไขเยียวยาโดยเร็วที่สุด มิฉะนั้นจะส่งผลในทางลบอย่าง มหันต์ได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนการเมืองซึ่งมีตัวอย่างมาแล้วหลายกรณีในประวัติศาสตร์

สรุปได้ว่า ระบบการเมืองในส่วนเจ้าหน้าที่การเมือง จะขึ้นอยู่กับอำนาจที่ผู้ได้รับอำนาจรัฐนั้น เช่น ระบบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ผู้ได้อำนาจรัฐก็ได้มาจากการสืบเชื้อสาย หรือการได้ชัยชนะฝ่ายซึ่งกุมอำนาจอยู่ ระบบการเมืองที่เป็นเผด็จ การทหารหรือสังคมนิยมมักจะได้อำนาจมาจากการใช้กองกำลังจัดตั้งเข้าทำการยึดอำนาจ ระบบฟาสซิสต์อาจจะได้อำนาจจากการ เลือกตั้ง และระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยเจ้าหน้าที่การเมืองหรือรัฐบาลจะได้อำนาจมาจากกติกาที่ว่าไว้ นั่นคือการ เลือกตั้ง

2. แนวคิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่

ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ เรียกได้ว่าเป็นการเมืองภาคประชาชนในฐานะที่เป็นตัวแทนในการแสดง หรือ ผู้กระทำทางการเมือง กระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ จะไม่ใช่วิธีการที่รุนแรง แต่จะมียุทธศาสตร์ในการต่อสู้วิถีคิดที่ ไปไกลกว่าอำนาจของรัฐและความรุนแรง แต่ให้ความสำคัญกับเรื่องของการปกครองที่มีมนุษยธรรมและการพัฒนา ที่มีความเสมอภาคและเท่าเทียมกันมากกว่า ซึ่งชี้ให้เห็นว่าเป้าหมายที่แท้จริงของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ เป็นการสร้างเงื่อนไขที่เป็นประชาธิปไตย นำไปสู่การสร้างประชาสังคมที่เข้มแข็ง ดังนั้น จึงมีลักษณะของการต่อต้านรัฐต่อต้านนโยบายของทางราชการแต่ ในทางตรงกันข้าม กับเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงพลังอำนาจของประชาชนซึ่งนับว่าเป็นความพยายามในการเปิดพื้นที่ทางการเมือง ให้กับประชาชน ได้มีบทบาทและตื่นตัวทางการเมืองมากขึ้น (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545; อ่างถึงในสุนทร ธนศิลป์พิชิต, 2562, น.30)

รูปแบบการเคลื่อนไหวของการเมืองภาคประชาชนจะเห็นว่าในประเทศไทย มีการเคลื่อนไหวแนวนี้อย่างกว้างขวางซึ่ง เสกสรรค์ ประเสริฐกุล (ม.ป.ป.; อ่างถึงในสุกัญญาภักดิ์ ชูขุนทด, 2552, น.10-11) ได้แบ่งเป็น 4 ทิศทาง คือ

1) การเคลื่อนไหวร้องทุกข์หรือเรียกร้องให้รัฐเข้ามาแก้ไขปัญหาที่ไม่ได้รับการเหลียวแลซึ่งดูจะเป็นการเคลื่อนไหวที่ มากกว่าดีที่สุดใน แต่ก็สามารถนำไปสู่เส้นทางที่สามารถรับผิดชอบตนเองได้มากขึ้น จนไปถึงการยกเลิกแนวคิดพึ่งพารัฐไปพร้อมกัน

2) การเคลื่อนไหวที่มุ่งตรวจสอบกระบวนการใช้อำนาจรัฐซึ่งมักเป็นทิศทางการเคลื่อนไหวของปัญญาชนและ องค์กรประชาชนในเมืองมากกว่าระดับรากหญ้าไม่ใช่เจ้าของปัญหาโดยตรงแต่หวังใยผลประโยชน์ส่วนรวมและเรื่องถูกผิดใน บ้านเมืองการเคลื่อนไหวที่โดดเด่นเช่นการต่อต้านพฤติกรรมทุจริตในการจัดซื้อยาและเวชภัณฑ์ การต่อต้านคอร์รัปชั่น เป็นต้น

3) การประท้วงอำนาจรัฐและเรียกร้องการถ่ายโอนอำนาจที่รัฐเคยมีมาเป็นของประชาชนซึ่งมักเกิดจากการตัดสินใจ ของรัฐที่ส่งผลถึงประชาชนโดยเฉพาะคนในท้องถิ่นในโครงการต่าง ๆ จนเกิดการยืนยันว่าควรให้ชุมชนเป็นผู้ตัดสินใจหรือมีส่วนร่วม เห็นชอบด้วยเช่นกรณีท่อก๊าซลงไฟฟ้าหินกรูดบ่อนอกและพระราชบัญญัติป่าชุมชน เป็นต้น

4) การร่วมมือเชิงวิพากษ์กับรัฐ หรือความผูกพันในเชิงสร้างสรรค์เพื่อเบียดแย่งพื้นที่ในกระบวนการใช้อำนาจมาเป็นของประชาชน ซึ่งมีลักษณะที่ก้ำกึ่งระหว่างการถ่วงดุลกับการร่วมมือคือการเคลื่อนไหวที่พยายามหาทางถ่ายโอนอำนาจบางด้านของรัฐมาสู่ประชาชนด้วยการเน้นความสามารถในการดูแลประชาชนมากกว่าการประท้วงหรือการเผชิญหน้ากับรัฐโดยตรงเช่น คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชน และเอ็นจีโอที่อยู่ในเครือข่ายของสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา เป็นต้น

สรุปได้ว่า การเคลื่อนไหวทางการเมืองภาคประชาชน จะเป็นรูปแบบของการร้องทุกข์หรือเรียกร้องจากรัฐบาลในการแก้ไขปัญหาในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง การเคลื่อนไหวที่มุ่งตรวจสอบกระบวนการใช้อำนาจรับ และการประท้วงอำนาจรัฐและการร่วมมือกันกับภาครัฐ

บทสรุป

บทความวิชาการนี้ ผู้เขียนได้นำเสนอถึง ระบอบการปกครองรูปแบบประชาธิปไตย สำหรับในประเทศไทยซึ่งภายหลังจากเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 นับได้ว่า มีเหตุการณ์เรียกร้องจนนำมาซึ่งเหตุการณ์การก่อรัฐประหารอยู่หลายครั้ง ซึ่งนับได้ว่าการเมืองไทย มีการเกิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม หรือ การเมืองภาคประชาชน นับตั้งแต่มีการปกครองระบอบประชาธิปไตย ประชาชนกล้าแสดงออกทางการเมืองมากขึ้น มีการเรียกร้องจากรัฐบาลในรูปแบบต่าง ๆ การพัฒนาทางการเมืองในรูปแบบประชาธิปไตยจึงเป็นการพัฒนาการเมืองภาคประชาชน เพื่อให้ประชาชนในฐานะพลเมือง ได้เกิดความเข้าใจในหลักการปกครองประชาธิปไตยโดยเฉพาะการมีส่วนร่วมทางการเมือง เพื่อให้เกิดการพัฒนาประชาธิปไตยอย่างเข้มแข็ง

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิชาการฉบับนี้ สำเร็จลุล่วง โดยได้รับคำแนะนำชี้แนะ และแก้ไขปรับปรุงจากกองบรรณาธิการและคณะ ตลอดจนผู้ทรงคุณวุฒิ แนะนำ ตรวจสอบแก้ไข จึงขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้ และขอขอบคุณเอกสาร ตำรา ตลอดจนทั้งนักวิชาการที่ได้นำข้อมูลอันเป็นประโยชน์และเป็นแนวทางในการนำเสนอบทความ เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ ในการที่จะนำไปเป็นแนวทางที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ต้องการที่จะศึกษาค้นคว้าต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- บวรศักดิ์ อูวรรณโณ. (2542). *พลิกความคิดเป็นปัญญา: รวบรวมความจากปาฐกถาวิราวุธ วชิราวุธวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: ผู้จัดการ (2537). *กฎหมายกับทางเลือกของสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นิติธรรม.
- ไพศาล บรรจสุวรรณ์. (2559). การเคลื่อนตัวทางความคิดจากการบริหารรัฐกิจดั้งเดิมสู่การบริหารปกครองแบบประชาธิปไตย: ตัวอย่างวิเคราะห์ปัญหาด้านการศึกษาของประเทศไทย. *วารสารด้านการบริหารรัฐกิจและการเมือง* ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. กรุงเทพฯ:ราชบัณฑิตยสถาน
- ลิขิต อีร์เวคิน. (2554). *วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วงธรรม สรณะ และคณะ. (2554). *การศึกษาระดับของค่านิยมประชาธิปไตยของนักศึกษารัฐประศาสนศาสตร์*. จันทบุรี: โครงการวิจัยสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- วิทยา เชียงกุล. (2535). *60 ปีประชาธิปไตยแบบขุนนาง. สังคมศาสตร์ปริทัศน์*.
- สุกัญญาภักดิ์ ชูขุนทด. (2552). *การเมืองภาคประชาชน: กรณีศึกษาชุมชนคลองด่าน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ*. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- สุดาวลัย ศรีเพชร. (2562). *การบริหารตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อสุขภาพองค์การของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 2*. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

- สุนทร ธนศิลป์พิชิต. (2562). *การบริหารตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อสุขภาพองค์การของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 2.* (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2558). *วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย.* กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- อธิพัฒน์ สินทร์โก. (2555). *การจัดการความขัดแย้งตามแนวทางสันติวิธี.* (วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต). สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา